

ВІДГУК
офіційного опонента про дисертацію

Ус Ганни Григорівни

"Українська термінологія сімейного права: генеза і структурно-системна організація",

подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата
філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова

Галузь знань 035 Філологія

На сучасному етапі розвитку людства, у період становлення в світі інформаційного суспільства, у сучасній лінгвістиці закономірно засвідчено істотне зростання інтересу до студіювання словникового складу мов, а особливо багатьох національних терміносистем та їх компонентів. Особливої гостроти і значущості проблеми термінології й термінографії набули в кінці XX – на початку XXI ст., тобто у період відродження і розбудови Української держави, а відповідно й наукового стилю та національної фахової лексики різних підсистем, спеціальних стандартів, які в радянську добу розвивалися не належним чином, а деякі були зросійщені або заборонені. Нині українська термінологія і термінографія як важливі державотворчі ланки прагнуть до очищення від невластивих їм елементів і відновлення їх питомих рис, виступають потужним чинником формування та утвердження української фахової мови. Тому їх дослідження належить до надважливих завдань сучасної україністики.

На сучасному етапі студіювання термінологічного корпусу й термінографії української мови в нових умовах змінило традиційно встановлені межі їх опису і значно розширило сферу досліджень. Передусім це стосується вивчення спеціальної лексики права, яку в останні десятиліття в українському термінознавстві активно й різноаспектно досліджують Н. Артикуца, Ю. Прадід, Н. Трач, О. Чмир, М. Вербенец, І. Кочан, М. Леоненко, С. Толста, І. Гумовська, О. Білоусова, О. Баланаєва, А. Ляшук, В. Сніцар, Н. Курах та ін. Однак попри постійну й пильну увагу науковців, студіювання значної кількості теоретичних і практичних проблем окремих спеціальних підсистем термінології юриспруденції, поза межами лінгвістичної уваги українських мовознавців

перебувала і потребувала спеціального та ґрунтового розгляду терміносистема сімейного права, що має давні витoki й нині надзвичайно динамічно розвивається, становить досить значну за обсягом частину словникового складу сучасної української мови. Тому звернення Ганни Ус до всебічного спеціального дослідження названої фахової системи є на часі, а тема її дисертації надзвичайно актуальна. Поява таких робіт – це вияв патріотичного ентузіазму самих авторів, свідчення великої працездатності цих людей, бажання усталити українські термінологічні системи, забезпечити державній мові якнайширші сфери розвитку в Україні та у світовому просторі.

Уважаємо, що наукова новизна роботи виписана ґрунтовно та мотивована і ракурсом дослідження, і матеріалом, і методикою, а тому не викликає жодних сумнівів і полягає в тому, що в ній уперше в українському термінознавстві здійснено комплексний аналіз сучасної національної термінології сімейного права в діахронійному і синхронійному аспектах; шляхом опрацювання значної за обсягом джерельної бази виділено й простежено періоди її формування впродовж XX – 10-х років XXI століття, з'ясовано склад, джерела її формування; виокремлено термінологічні групи терміносистеми сімейного права; визначено структурно-семантичні особливості термінів сімейного права та описано їхні гіперо-гіпонімічні, антонімічні, синонімічні зв'язки. Наукова новизна підтверджує актуальність праці.

Відзначаємо (як один із позитивних моментів) те, що рецензована дисертація відповідає загальній науковій проблематиці й профілю науково-дослідних робіт кафедри української мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна в межах наукової теми «Аналіз системи рівнів української мови XVII – XXI ст.». Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради філологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 11 від 20 червня 2014 року).

Здобувач удало сформулювала мету і сім завдань дисертації, об'єкт і предмет дослідження, схарактеризувала її теоретичне і практичне значення та інші необхідні складники роботи.

Фактологічна база дисертації Ганни Ус є репрезентативною і солідною, оскільки автор роботи сумлінно збрала та опрацювала значний, цікавий і переконливий ілюстративний матеріал – близько 3500 терміноодиниць, вилучених методом суцільної вибірки, із таких джерел, як: 1) законодавчі акти України; 2) зарубіжні конвенції, ратифіковані в Україні; 3) законодавчі акти сімейного права XX століття; 4) загальномовні та юридичні словники й фахові енциклопедії; 5) науково-практичні коментарі з питань сімейного та цивільного права; 6) підручники та посібники із сімейного права, фахові періодичні видання.

Методологія і методика роботи, її концептуальні положення не викликають заперечень. Системний аналіз досліджуваного матеріалу вдало здійснено на основі як загальнонаукових методів – аналізу й синтезу, так і власне лінгвістичних – описового, порівняльного, структурного, а також компонентного, дефінітивного та логіко-поняттєвого аналізу тощо.

На наш погляд, структура праці здобувача науково доцільна і композиційно чітка, що визначено завданнями й методикою дослідження. Дисертація складається із вступної частини, чотирьох розділів, пов'язаних внутрішньою логікою та послідовністю викладу матеріалу. Покликання в основному тексті роботи здійснено з дотриманням нормативних вимог. Список використаної літератури налічує 329 позицій, а перелік ілюстративних джерел – 121. Повний обсяг роботи становить 232 сторінки.

У вступі здобувач досить вичерпно й чітко сформулювала всі необхідні складники дисертації відповідно до вимог, встановлених ДАКом України. Назви розділів, їх зміст та композиція не викликають сумнівів.

У першому розділі роботи *"Теоретичні засади лінгвістичного дослідження термінології сімейного права"*, ґрунтовно простудіювавши значний доробок сучасних українських і зарубіжних лінгвістів, докладно схарактеризовано особливості вивчення правничої спеціальної лексики в пошукових парадигмах сучасного термінознавства, з'ясовано зміст понять *мова права, правничий термін, юридична лінгвістика*, визначено сутність явищ *термінологічна норма, кодифікування, унормування, варіантність у*

термінології. Слушно зауважено, що "загалом термінознавство ХХІ століття – це стратегія на багатоаспектне вивчення термінів" (див. стор. 30).

Другий розділ *"Термінологія сімейного права в діяхронійному аспекті: формування та розвиток"* присвячено особливостям становлення термінологічної лексики сімейного права в українській мові.

У третьому розділі *"Сучасна терміносистема сімейного права: склад, способи формування, семантична норма"*, який вважаємо головним, автор скрупульозно проаналізувала особливості складу фахової лексики сімейного права в українській літературній мові, розглянула засоби її формування та семантичне унормування.

Четвертий розділ *"Системні відношення у термінології сімейного права"* присвячено важливому аналізу парадигматичних зв'язків у студійованій спеціальній лексиці як репрезентантів системної впорядкованості відповідного наукового знання.

Висновки до кожного розділу і загальні висновки відображають реалізацію завдань дослідження.

Уважаємо, що результати представленої дисертаційної роботи, безперечно, мають істотну теоретичну цінність, яка полягає: 1) у доповненні знань про загальні закономірності розвитку фахової мови галузі під впливом екстра- й інтралінгвальних чинників; 2) у поглибленні розуміння особливостей вияву термінологічної норми; 3) в обґрунтуванні базових ознак дефініцій правничого терміна в аспекті семантичного кодифікування; 4) у виробленні рекомендацій щодо внормування української термінології сімейного права.

Також опонована праця має важливе практичне значення, оскільки її матеріали, рекомендації та висновки можуть бути використані у лінгводидактиці в процесі вивчення української наукової термінології, при викладанні навчального курсу "Лексикологія. Лексикографія", "Юридична лінгвістика", "Історія української мови", у спецкурсах, присвячених проблемам сучасної української термінології, та в практиці проведення спецсемініарів із термінології на філологічних факультетах ВЗО України. Матеріали роботи доречно використати для написання монографій, підручників, посібників із

термінознавства й термінографії, для укладання словників правничої фахової лексики тощо.

Відзначимо лінгвістичну й методичну ерудицію здобувачки, про що свідчить глибокий аналіз наукових джерел, обізнаність із надбаннями вчених-лінгвістів у галузі правничої термінології, а особливо фахової лексики сімейного права (329 позицій).

Апробацію матеріалів, основних теоретичних положень та практичних результатів опонованої роботи було проведено в достатньому обсязі, зокрема оприлюднено на семи міжнародних і всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях. Автореферат і 7 одноосібних друкованих праць здобувача (шість із них опубліковано в провідних фахових виданнях, затверджених ДАК МОН України (три з яких включено до міжнародних наукометричних баз, одній із яких надано реєстраційний номер DOI), одна – у зарубіжному галузевому виданні), а також у п'яти тезах доповідей на наукових конференціях, висвітлюють головні результати опонованої роботи. Автореферат дисертації відповідає її змістові.

Текст опонованої дисертації коректний, характеризується логічним викладом студійованого матеріалу, вдало використаним термінологічним апаратом, належними даними щодо певних одиниць. Робота Г. Ус є самостійним, творчим, оригінальним, новаторським дослідженням і становить вагомий внесок у сучасну теорію і практику термінології, лексикології, лінгводидактики та ін. Автор виявив відповідну наукову зрілість, уміння добирати, студіювати і класифікувати фактичний матеріал. Основні здобутки роботи, її концептуальні положення, висновки й узагальнення, їх повнота, методологічні прийоми самодостатні й принципових зауважень не викликають. Поставлені в дисертації наукові завдання повністю розв'язано з теоретичних і методологічних позицій сучасної лінгвістики. Вагомість та значення наукових здобутків, отриманих автором, поза сумнівом, заслуговують позитивної оцінки. Вважаємо, що в роботі мети досягнуто. Рецензована праця заповнює досі не вивчену термінологічну нішу й буде сприяти подальшим лексикологічним студіям словникового складу

української мови. Дисертацію оформлено згідно з чинними стандартами і класифікаційними вимогами.

Особистий внесок здобувача полягає в тому, що всі теоретичні положення і практичні результати розроблено й отримано в дисертаційній роботі одноосібно. Наукових праць, написаних у співавторстві, немає.

Принципових зауважень щодо структури, змісту, основних положень і концепції роботи Ганни Ус немає. Однак, відзначаючи істотні достоїнства кандидатської дисертації такого багатопланового характеру, варто зауважити, що вона не позбавлена окремих недоліків, дискусійних моментів, невправностей і недоглядів, зокрема звернемо увагу на такі з них:

1. Уважаємо, що до підрозділу 3.2 *Способи формування сучасної термінології сімейного права* треба було додати параграф *Запозичення у спеціальній лексиці сімейного права*.
2. Чому у II-ому розділі дисертації не представлено тематичні групи аналізованої термінології у періоди 30-ті – 50-ті рр. XX століття і 90-ті XX століття – 10-ті рр. XXI століття?
3. Уживання лексеми *русифікація* (див. стор. 96, 97, 100) вважаємо не виправданим, оскільки вона походить від слова *Русь*, тобто так називали *Давню Україну*. Краще використовувати одиницю *зросійщення*.
4. Дисертацію написано переважно грамотно, літературною мовою, хоча подекуди, на жаль, помічено окремі відступи від чинних норм, зокрема стилістичного плану: невдалий вибір слів, неточне слововживання (див. стор. 39, 109); небажана тавтологія (див. стор. 28, 81), поодинокі фонові стилістичні недогляди (див. стор. 42, 128), а також графічні та технічні невправності (див. стор. 34, 115).

Хочемо висловити авторіві наукової праці й окремі побажання:

1. Варто було б у дисертації створити ДОДАТОК – укласти *Словник термінів сімейного права* або *Словопоказчик термінів сімейного права*, використаних у роботі (від цього б вона лише виграла).
2. Намагайтеся уникати пасивних конструкцій на *-ся, -сь*, характерних для російської мови.

Однак наші зауваження і побажання мають рекомендаційний характер. Вони жодним чином не применшують важливого значення дисертації та її високої оцінки, а лише можуть слугувати імпульсом для дискусії під час захисту роботи та бути стимулом у подальшій науковій праці автора.

Сподіваємося, що дослідник продовжить роботу над цією важливою і цікавою темою. До того ж, на нашу думку, опонована праця може бути опублікована як монографічне видання.

Отже, вважаємо, що дисертація *Ус Ганни Григорівни "Українська термінологія сімейного права: генеза і структурно-системна організація"* є змістовним і завершеним науковим дослідженням, яке відповідає всім вимогам "Порядку присудження наукових ступенів", затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 р., № 1159 від 30 грудня 2015 р. та № 567 від 27 липня 2016 р.) і дає підстави присудити її авторові науковий ступінь кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.

Офіційний опонент –
доктор філологічних наук,
професор, професор
кафедри української мови
Інституту філології
Київського університету
імені Бориса Грінченка

О. А. Стишов

